

בחזרה לארגונינה, פרק שלישי

או: על 'מעמד הבינוני הנשחק' - תיאוריה פוליטית

ויישומה

:: אודי מנור

להיות מוחלטת, מובילה בהכרח לפרוצדורה החביבה כל כך על המעמד הבינוני והשנואה על המעמדות האחרים: המשא ומתן הדמוקרטי והפשרה המתחייבת ממנו... ועוד, הגדרה עמומה כזו מזמינה את ההיבט הפסיכולוגי, כלומר התוכן של מערכת השירותים הציבוריים נקבע גם על ידי מה שלא ניתן להשיג בפועל אך גם על ידי מה שנדמה שניתן להשיג באופן ציבורי. ההיבט הפסיכולוגי הזה מסביר לא רק את הערכים 'הבורגניים' של המעמד הבינוני - הרציונאליות, החסכנות, התקווה, האמונה בהשכלה - אלא גם את הפשטות בה עושים בעלי ההון הדומיננטי מניפולציות "לו הייתי רוטשילד" או "מי רוצה להיות מלינור" באמצעות מדורות השבט המודפסות והאלקטרוניות שבבעלותם. ההיבט הפסיכולוגי מסביר גם את אי-הרציונאליות הרציונאלית למדי של בני המעמד הנמוך: בהינתן פערים הולכים וגדלים, עליה לקברי צדיקים, ישועות השם כהרף עין וכיוצא באלה הם בגדר מזור של ממש.

המעמד הבינוני הנשחק חולם גם בספרדית

למרות העמימות המושגית האמורה, נראה שאין דרך לצלוח את ביצות האקטואליה ללא סירת הגומי הזו, הקרויה בפינו 'מעמד הבינוני הנשחק'. כלי עבודה פוליטי-תודעתי זה טוב להבנת המציאות ואולי אף לשינויה, לא רק בישראל ולא רק במימד המקרו. כך למשל הולך ומתפתח לו מעמד בינוני נשחק כזה בעיר קורדובה, 700 קילומטר צפונית מערבית לבואנוס איירס, בירת ארגנטינה.

עד שנות הששים נהנו תושבי ארגנטינה ממעמד של המפותחת בארצות אמריקה הלטינית. לא במקרה התאפיינה החברה בארץ זו במעמד בינוני חזק, במסגרתו מצאו מקום של כבוד מאות אלפי יהודים. כבר בדור הראשון להגירת יהודים לחלק זה של העולם, כלומר מסוף המאה ה-19 ועד למלחמת העולם הראשונה,

כבר כמה שנים שאנחנו, סוציאליסטים ציוניים ולא רק אנחנו, עושים שימוש מועיל ופורה במונח 'מעמד בינוני נשחק'. התיזה על רגל אחת היא פשוטה ומשכנעת: למעמד הבינוני יש עניין, או "אינטרס", במערכת מפותחת של שירותים ציבוריים. האינטרס הזה מבוסס על זהות פוליטית-תרבותית משותפת ואף מזין אותה. בהתאם, תופש המעמד הבינוני את המעמד התחתון כעניין זמני בלבד, מצב אותו ניתן לשנות באמצעות מערכת שירותים ציבוריים הנשענת על זהות סולידרית ומזינה אותה. היפוכו של אינטרס קיים אצל המעמד הגבוה בכלל ומעמד ההון הדומיננטי בפרט: מכיוון שבכוחו לרכוש שירותים בכספו הרב, אין לו צורך לא במערכת ציבורית ולא בזהות משותפת של ממש, אלא - אם בכלל - בקליפה לא מחייבת שלה. את העוני תופש ההון הדומיננטי כעניין קבוע, נצחי ועומד שאין ולא תתכן דרך לפותרו, וכל שניתן זה להפנות כלפיו חמלה וצדקה, שיישומן באופן מתקשר הוא הוא הביטוי לזהות המשותפת הנותרת ברמת הקליפה. נחמתם של העניים, כך סבור המעמד העליון, הוא היותם שותפים ל"קהילות" בעלות זהות "אותנטית", ברורה ואי-רציונאלית (ומי מאתנו לא שם לב לכך שעסקים גדולים מתחרים זה בזה לא רק ב"שוק" אלא בתרומתם ל"קהילה"??).

כמובן, תיאור זה אינו מדויק. זאת לא רק בגלל ש"אנשים אינם מכונות", ש"מדע חברתי הוא לא מדע מדויק" או ש"הכל יחסי", כפי שאומרים בפוסטמודרנית, אלא פשוט מכיוון שהתוכן הממשי של מערכת השירותים החברתיים עליה עומד ונופל המעמד הבינוני הוא יחסי מעצם טיבו. אם בכלל ניתן להגדיר תוכן זה, הרי שההגדרה קרוב לוודאי תהיה על דרך השלילה: כל מה שהכנסתו הפנויה של בן המעמד הבינוני איננה מסוגלת לרכוש. הגדרה זו, שאיננה יכולה

נחמתם של העניים, כך סבור המעמד העליון, הוא היותם שותפים ל"קהילות" בעלות זהות "אותנטית", ברורה ואי-רציונאלית (ומי מאתנו לא שם לב לכך שעסקים גדולים מתחרים זה בזה לא רק ב"שוק" אלא בתרומתם ל"קהילה"??).

ההיבט הפסיכולוגי הזה מסביר לא רק את הערכים 'הבורגניים' של המעמד הבינוני אלא גם את הפשטות בה עושים בעלי ההון הדומיננטי מניפולציות "לו הייתי רוטשילד" או "מי רוצה להיות מלינור" באמצעות מדורות השבט המודפסות והאלקטרוניות שבבעלותם.

**"חיל האוויר" של ארגנטינה
אמנם השתתף בקואליצית
מלחמת המפרץ הראשונה:
שני הרקולסים שלמים, על
זנבם דגל התכלת והשמש
הארגנטיני, הטיסו אפסנאים
וטכנאים מסעודיה לכווית
ובחזרה...**

**סקטוריאליזם נאו-יהודית
איפשרה לכמה ברי מזל
ובעלי יוזמה, שידעו למצוא
תמונה של מצבת קבר
של הסבא שהלך לעולמו
בערבות סלטה או חוחו,
לשרוד עוד חורף ארגנטיני
מטריד.**

'כיצד'
"המשבר שפרץ" בדצמבר 2001 הביא בין השאר להתמוטטות פיננסית של המערכות הקיימות ולהזרמת כספים מהג'וינט ומהסוכנות היהודית ליהודי ארגנטינה. כספים אלו הקימו מערכת רווחה נוספת, שפעלה לצד מערכת הרווחה המאורגנת ששירתה את עניי העיר קורדובה בימים כתיקונם. כספי הג'וינט והסוכנות תועלו באופן אחר. "המשבר" שנכון לשימו במרכאות בדיון הכלכלי-פוליטי (כאמור, מה שהתרחש בדצמבר 2001 הוא חוליה בשרשרת רגרסיבית ארוכה מאד), נתפש כמשבר בממד הפסיכולוגי. כך התגייסו בן לילה עשרות מתנדבים שנרתמו למשימת הצלת הרעבים, באמצעות מערכת שסיפקה תלושי קנייה בשווי של כמאה דולר

שחולקו ליותר ממאה משפחות בכל חודש (מעריכים שבקורדובה יש כ-1500 משפחות של יהודים).

בעייתה המרכזית של המערכת החדשה היתה "שאלת מיהו יהודי"... אירוניה היסטורית היא שלפתע ההגדרה ההלכתית שימשה משפחות שעד "המשבר" הממסד היהודי כלל לא ידע על קיומן. למעשה, גם משפחות אלו נזכרו בזהותן היהודית רק אחרי דצמבר 2001: סקטוריאליזם נאו-יהודית איפשרה לכמה ברי מזל ובעלי יוזמה, שידעו למצוא תמונה של מצבת קברו של הסבא שהלך לעולמו בערבות סלטה או חוחו, לשרוד עוד חורף ארגנטיני מטריד.

עדיין בקורדובה - מערכת החינוך

תמונה דומה, מרתקת לא פחות וחשובה בהרבה, ניתן למצוא בסוגיית החינוך, העוסק כידוע לא

ולמרות הפרוייקט החקלאי המרשים שיוזם הברון הירש וניהלו פקיד יק"א, התאפיין ציבור יהודי ארגנטינה בכל מאפייניו של המעמד הבינוני - גם אם בינוני נמוך, או בינוני כמעט, או בינוני בקרוב - כלומר היה זה ציבור של עירוניים, צרכני השכלה ותרבות, בעלי מקצועות חופשיים, פועלים קבועים, בעלי-חסכונות-קונים-בתשלומים, חולמי חלומות ארציים, מטפחי תקוות מלאי דאגות ולכן בעלי זהות פוליטית שנעה בין ליברליזם, דמוקרטיה וסוציאליזם, זהות שלא היתה אפשרית ללא רגש סולידריות כלל-ארגנטיני.

בשנות הששים, בסדרה של מהלכים פוליטיים מחושבים בתחום החברתי-בטחוני, החל ההון הדומיננטי הארגנטיני בהרס שיטתי של המערכת הציבורית. אחד משיאי של תהליך זה, שכלל מרכיבים כלכליים, תרבותיים ומדיניים גם יחד, חל בשלהי 2001 (פירוק מערכת האשראי הבינונית שהיתה מבוססת על קואופרטיבים שכונתיים; דיקטטורה צבאית שניהלה מלחמה מזלזלת נגד אזרחי המדינה בכלל ונגד האמנה החברתית בפרט; ומדיניות חוץ נצית כלפי צ'ילה ובריטניה).

"המשבר בארגנטינה" כפי שנהוג לכנותו בשיח הציבורי חובב הדרמות, לא הגיע "לפתע פתאום" אלא לאחר עשור של הפרטות כבדות, קיצוצים בתקציבי הפיתוח והרווחה, ריסוק קופות הפנסיה, הנהגת שוק עבודה רגרסיבי, הכל בשם 'הגלובליזציה', ותחת ההכרזות הקליפתיות והריקות מתוכן על רצונה של ארגנטינה להשתייך ל'עולם הראשון' ("חיל האוויר" של ארגנטינה אמנם השתתף בקואליצית מלחמת המפרץ הראשונה: שני הרקולסים שלמים, על זנבם דגל התכלת והשמש הארגנטיני, הטיסו אפסנאים וטכנאים מסעודיה לכווית ובחזרה).

חמצנת קבר לתלושי חוץ

כאמור, בקרב יהודי קורדובה הולך ומתפתח מעמד בינוני נשחק, דבר אותו ניתן לראות בשתי זירות הליבה של הבורגני המצוי (הכולל אותי ואת רובכם): הרווחה והחינוך. לכאורה, אין חדש תחת השמש: מערכות רווחה וחינוך היו צירי חיי הציבור היהודיים בכל פינה בעולם החדש, מלונדון ועד שיקגו, ומיוהנסבורג ועד לכפר-סבא. ובכל זאת, אופן, או תוכן הפעולה של הגופים הממונים על הרווחה והחינוך הוא הוא העושה את ההבדל גם כאן, לא 'האם' חיי ציבור יהודיים הנעים בין רווחה לחינוך אלא

וילדים בני מעמד זה, אלא גם ערכים ותפיסות ורגישויות. עולם הולך ונעלם. ציונים וולגריים מוצאים ברכה במצב החדש. העליה מארגנטינה כבר שנים שלא ידעה ימים טובים כל כך. תחושת "האמרנו לכם" הקטסטרופלית כבר שנים שלא היתה נעימה כל כך. לפסיכולוגיה האנטי-גלותית הוולגרית הזו מצטרפת תחושת גאווה מוצדקת על כך שהסוכנות היהודית סוף סוף חוזרת לאחד מתפקידיה המסורתיים של הציונות ההרצליאנית, "כיבוש הקהילות" או "עבודת ההווה", או במלים אחרות מעורבות ישירה במערכת החינוך, במימונה ובהכשרת אנשיה תוך כדי קיום דיאלוג בריא בין מחנכים יהודיים מכל העולם.

הסולם הדינמי

תיאוריית 'המעמד הבינוני הנשחק' עומדת על יסוד יחסי חזק. העני הישראלי יתכן וידרש לשלם שכר לימוד מלא לו יעקור מחר לקורדובה, והעשיר היהודי מקורדובה יאמץ קרוב לודאי ברעננה את ערכיו של המעמד הבינוני וגם את האינטרסים שלו. כך או אחרת, תמונת התהליכים הכלכליים-פוליטיים, עגומה ככל שתהיה, בלתי אפשרית לתיאור ללא כלי עבודה זה. דווקא היחסיות שלו, או שמא יש להמיר מושג בעייתי נושק-פוסטמודרניזם זה במונח "דינמיות", משמשת לא רק להבנה טובה יותר של מציאויות חברתיות-כלכליות כאן, שם ובכל מקום, אלא גם ככלי עבודה לבחינת נסיגתה או התקדמותה של חברה מסוימת, במאקרו או במיקרו, על סולם הפרוגרסיביות או הרגרסיביות, הוא הוא הסולם שכל סוציאל-דמוקרט, ציוני או ארגנטיני, אינו יכול בלעדיו.

רק בהווה המטריד אלא גם בעתיד. 'בית הספר האינטגרלי על שם הגנרל חוסה סן-מרטין' הוא בית הספר המשמש כבר כ-40 שנה את יהודי קורדובה. בית הספר הוא "אינטגרלי" בכך שהוא משלב לימודים יהודיים וכלליים והוא על שמו של סן-מרטין, כי "הכלליות" פירושה ארגנטינאיות. בית הספר הזה היה אחד מני רבים כמותו, יהודים ולא-יהודים, שנשען על חוק חינוך ליברלי ועל מערכת חינוך ציבורית. החזון היה פשוט: חניכיו יצאו בעלי זהות יהודית פתוחה, אשר איננה מחויבת לשולחן ערוך בנוסח כזה או אחר, והם יצאו "מוכנים לחיים", כלומר בעלי יכולת להשתלב בשוק העבודה הארגנטיני, בעיקר בחלק 'הבורגני' שלו.

חזון זה, המאפיין ומבטא את המעמד הבינוני בכל פינה בעולם המתועש, הולך ונשחק. תגובת ציבור ההורים בקורדובה קוטבית בהתאם. מחד גיסא, ניתן למצוא את "המעמד הגבוה" יחסית, אמנם לא הון דומיננטי ולא שום דבר שמתקרב לזה, אבל על פי ההגדרה המוצעת כאן, מדובר באנשים שעדיין כוחם הכלכלי במותנם, והם מעונינים להכין את ילדיהם להשתלבות בג'ונגל הציני שהחליף את מה שיכול היה להיות חברת מעמד בינוני חזקה. לג'ונגל הזה הם כמובן קוראים "גלובליזציה". מסקנתם האופרטיבית פשוטה: פחות יהדות, פחות אזרחות, יותר מתמטיקה, אנגלית ומחשבים. האינטרס המעמדי שלהם גוזר גם סלקטיביות פדגוגית, או במלים אחרות, לבית ספרנו יכנס רק מי שמסוגל "ללמוד שפות". לסלקטיביות זו יש גם פן כלכלי: "אין מקום", כך הם אומרים, "להורים שאינם יכולים לשלם שכר לימוד מלא". שהרי בעידן הגלובליזציה, "אין ארוחות חנם" (אלא אם אתה בעל הון דומיננטי ואז ההסדרים הם אחרים). וכיאה למעמד גבוה, ולו יחסית - והרי בדוגמת מיקרו אנו עוסקים כאן - גם חמלה זורמת בעורקיהם. אמנם "אין מקום למי שלא מסוגל לשלם", אבל "יש לתמוך במשפחות שבאמת אינן מסוגלות לעמוד בהוצאות" (כ-100 דולר לחודש).

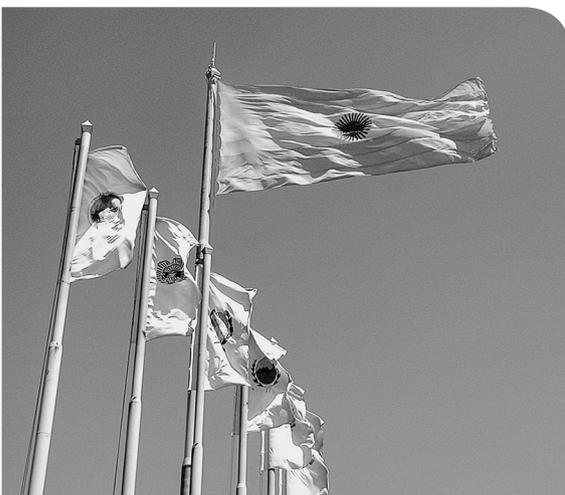
ומהצד השני של המתרס המעמדי, אותם "יהודים חדשים על פי ההלכה" (אותה לא הכירו ולא הוקירו מעולם) האוחזים בתמונת המצבה על מנת להנות מתלושי המזון של הג'וינט, הם בדיוק אלו שידם אינה משגת לשלם את שכר הלימוד ושתמורת המלגה שיקבלו ישלמו בתודה ובעיקר בכניעה א-פריורית לתכתיביהם הפדגוגיים והפוליטיים של מיטיביהם בני המעמד הגבוה.

והבינוני? כאמור, הולך ונשחק. לא רק הורים

סלקטיביות זו יש גם פן כלכלי: "אין מקום", כך הם אומרים, "להורים שאינם יכולים לשלם שכר לימוד מלא". שהרי בעידן הגלובליזציה, "אין ארוחות חנם"

ציונים וולגריים מוצאים ברכה במצב החדש. העליה מארגנטינה כבר שנים שלא ידעה ימים טובים כל כך. תחושת "האמרנו לכם" הקטסטרופלית כבר שנים שלא היתה נעימה כל כך.

ד"ר אודי מנור הוא חבר ביסו"ד, מרצה בחוג להסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת חיפה ובסמינר אורנים

manor@tamuz.org.il